

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.051.014 у Донецькому
національному університеті
імені Василя Стуса,
доктору економічних наук,
професору, завідувачу кафедри
інформаційних систем управління
Анісімовій Ользі Миколаївні**

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата економічних наук, доцента
Збрицької Тетяни Петрівни
на дисертаційну роботу Сомика Олександра Миколайовича на тему
«Регулювання економічної активності молоді
на основі її ціннісних орієнтацій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність теми дисертації

Економічна активність молоді є вагомим чинником економічного зростання, оскільки забезпечує перетворення наявного трудового потенціалу в ресурс праці, що у процесі реалізації на ринку праці створює нові товари та послуги, а також надає можливість отримати дохід та певний рівень добробуту. У той же час, активність молоді на сучасному ринку праці не завжди відрізняється високим рівнем, а інколи представники цієї вікової категорії взагалі перебувають поза сферою пропозиції робочої сили, обираючи модель утриманської поведінки. В Україні тривалий період через нестабільну економічну ситуацію та знецінення праці спостерігається тенденція до трудової пасивності, втрати традиційних ціннісних орієнтацій у праці, викривлення внутрішніх мотивів. Крім того, високою є загроза соціального відторгнення молоді в сфері праці. Отже, виникає потреба регулювання економічної активності молоді та обґрунтування нових чинників впливу на її параметри, зокрема тих, що пов'язані з ціннісними

орієнтаціями молоді як детермінантами її економічної поведінки. Проблематика дослідження впливу ціннісних орієнтацій людини на її економічну активність, механізмів формування ціннісних орієнтацій молоді, підходів до визначення найбільш значущих з них у контексті поведінки на ринку праці актуалізується на сучасному етапі розвитку економічної науки, корелюється з парадигмою поведінкової економіки та перебуває на межі перетину різних наукових напрямів.

Отже, дисертаційна робота Сомика О.М. «Регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій» є актуальною та спрямована на розробку теоретико-методичних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу Сомика О.М. виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер держреєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.). Здобувачем отримано результати щодо систематизації ціннісних орієнтацій молоді, які визначають її економічну активність, розроблено алгоритм виявлення значущих ціннісних орієнтацій та прогнозування рівня її економічної активності на ринку праці, удосконалено механізм регулювання економічної активності молоді за допомогою даних аналізу ціннісної складової, розроблено рекомендації щодо стимулювання продуктивної економічної поведінки молоді на ринку праці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені, що дало змогу автору отримати обґрунтовані наукові результати. Аналізуючи основні положення

та висновки дисертації слід підкреслити їх теоретичну обґрунтованість, комплексність, самостійність та орієнтацію автора на чітке формулювання власної позиції.

Наукові положення, методичні підходи та рекомендації, що містяться у дисертації Сомика О. М. виконані на достатньо високому рівні наукової обґрунтованості, що підтверджується глибоким та якісним аналізом значного за обсягом переліку вітчизняних та закордонних наукових, статистичних, фахових джерел інформації із питань аналітичного, інформаційного та методичного забезпечення регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій.

Дослідження проведено з використанням офіційних матеріалів та публікацій Міжнародної організації праці, Всесвітнього економічного форуму, Статистичної служби Європейського союзу, офіційних даних Державної служби статистики України та Державної служби зайнятості, а також результатів власних досліджень економічної активності та ціннісних орієнтацій молоді в Україні, праць провідних вітчизняних та закордонних вчених.

Результати дисертаційної роботи опубліковано у 9 наукових працях, з яких 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 1 – у співавторстві), 5 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Опубліковані статті повною мірою відображають основні аспекти дисертації. Можна зробити висновок про оригінальність, самостійність та наукову новизну роботи, використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Аналіз змісту роботи та публікацій Сомика О. М. дає підстави стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача в розвиток теоретичних і

методичних положень, в розроблення рекомендацій щодо регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій.

У першому розділі «Теоретичні основи регулювання економічної активності молоді у поведінковій парадигмі суспільного розвитку» узагальнено теоретичні підходи щодо тлумачення поняття «економічна активність», досліджено еволюцію поняття «ціннісні орієнтації» та його розвиток в економічній теорії, обґрунтовано роль ціннісних орієнтацій як чинника регулювання економічної активності.

У другому розділі «Аналіз показників економічної активності та ціннісних орієнтацій молоді в Україні» проаналізовано динаміку показників економічної активності молоді на ринку праці України, проведено соціологічний вимір ціннісної сфери молоді, досліджено вплив ціннісних орієнтацій молоді на її економічну активність.

У третьому розділі «Пріоритетні напрями регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних рекомендацій» обґрунтовано концептуальні підходи щодо регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій, надано рекомендації щодо стимулювання продуктивної економічної поведінки молоді на ринку праці, запропоновано механізм формування ціннісних орієнтацій молоді, що забезпечує її активну поведінку на ринку праці.

Представлені в дисертації результати вирізняються глибиною та коректністю пропозицій щодо практичного використання. До найбільш суттєвих наукових результатів, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну роботи, належать запропоновані концептуальні підходи щодо регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій, що ґрунтуються на логіко-змістовній схемі механізму регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій (С.142-163). Механізм регулювання спрямований на створення умов щодо зростання економічної активності молоді через стимулювання та підтримку певної поведінки на

ринку праці, яка дозволяє вигідно реалізувати наявні здібності до праці, знання та досвід з урахуванням ціннісних орієнтацій. Наукова новизна запропонованого механізму полягає в тому, що до інструментів регулювання включений алгоритм виявлення значущих ціннісних орієнтацій молоді. Вважаємо, що це дозволить більш ефективно впливати на поведінку молоді на ринку праці та оптимізувати її економічну активність.

Автором запропоновано уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, а саме запропоновано диференціювати два типи економічної активності (ЕА): потенційну та фактичну, а також обґрунтовано, що потенційна ЕА має бути пріоритетним об'єктом регулюючого впливу суб'єктів ринку праці та під цим впливом може перетворюватися у фактичну ЕА (С.33-34). У дисертаційній роботі регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій визначено автором як процес багатовекторного цілеспрямованого впливу на поведінку молоді на ринку праці та її економічну активність з метою ефективного використання трудового потенціалу молоді на ринку праці, зростання рівня участі молоді у робочій силі, підвищенні якості трудового життя молоді та підтримці комфортного самопочуття молоді в сфері соціально-трудових відносин (С.69).

Заслуговує на увагу запропонована здобувачем класифікація цінностей, що визначають економічну активність людини, яка передбачає їх розподіл за рівнями (індивідуальні та колективні) і змістовним наповненням (економічні та соціальні) (С.63-64). Вказана класифікація дозволяє здійснювати структуроване виявлення значущих ціннісних орієнтацій молоді.

Дисертантом обґрунтовано провідну роль закладів вищої освіти як суб'єктів регулювання економічної активності молоді у напрямі визначення передумов, пріоритетних напрямів та механізмів регулюючого впливу (інформаційно-консультативні; соціально-психологічні; діагностичні; формуючі; корегуючі; нормативно-поведінкові) (С.155).

Слід відзначити розроблений автором механізм формування ціннісних орієнтацій молоді, що забезпечують її активну поведінку на ринку праці, який передбачає процес сортування цінностей молоді з метою виділення еталонних ціннісних орієнтацій, змодельованих для прийнятного рівня економічної активності в наявному середовищі; охоплює поєднання методів інституційного, економічного та соціального впливів та сприяє стимулюванню такої поведінки молоді на ринку праці, що відрізняється економічною активністю активного типу (С.174-177).

Важливим науковим результатом, що характеризується новизною, є алгоритм виявлення значущих ціннісних орієнтацій молоді, який передбачає використання розробленої анкети, змістовне наповнення якої визначається фокусом дослідження та дозволяє сформувати портрет сучасної української молоді в розрізі ціннісних орієнтацій та карту ціннісної сфери (С.164-165). Такий алгоритм може виступати універсальним інструментом соціально-економічного управління на всіх етапах участі в соціально-трудових відносинах.

У роботі удосконалено підходи щодо стимулювання продуктивної економічної поведінки молоді за рахунок розробки адаптивної моделі регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій, яка ґрунтується на активній та системній взаємодії суб'єктів ринку праці в напрямі створення умов ефективного використання потенціалу економічної активності молоді з урахуванням ціннісних орієнтацій (С.178-180).

Отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженням у виробництво.

Проведене дослідження цілком відповідає поставленій меті, що визначається темою дослідження та визначеним в зв'язку з цим дослідницьким завданням. Зміст розділів у повному обсязі розкриває мету,

завдання та висновки, що сформульовано у дослідженні Сомика О.М. У дисертаційній роботі є посилання на відповідні джерела інформації, а також дотримані усі норми законодавства про авторське право. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних засад дослідження проблем регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій.

Практичне значення отриманих результатів підтверджено їх використанням в діяльності державних органів та бюджетних установ на різних рівнях: Департаменту економіки і інвестицій Вінницької міської ради (довідка №11-00-004-38883/2 від 27.04.2020 р.); ТОВ «ЕКО-СФЕРА» (довідка №210 від 20.05.2020 р.); Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Економіка праці та соціально-трудові відносини», «Ринок праці», «Економічна соціологія» (довідка № 25/01.1.3-43 від 12.05.2020 р.); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського при викладанні навчальних дисциплін «Психологія мотивації поведінки і діяльності», «Психологія управління», «Соціальна психологія» (довідка № 06/24-1 від 15.05.2020 р.).

Відповідні довідки містяться в додатках до дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Сомика О. М., звернемо увагу на окремі положення, які потребують подальшого розвитку.

1. Дисертація містить глибокий науковий аналіз понять «цінності», «ціннісні орієнтації». В роботі запропоновано авторський підхід до структурування ціннісних орієнтацій на основі виділення трьох блоків

цінностей (рис.1.6): соціально-економічні; життєво-побутові; предметно-матеріальні, що було використано для формування структури анкети з визначення домінуючих цінностей молоді (додаток 3). Однак, під критику підпадає саме цей набір цінностей, оскільки цінності змістовно мають набагато ширший діапазон та доречно було включити в класифікацію, й відповідно, в анкету більше груп цінностей, наприклад, релігійні, сімейні цінності тощо.

2. У ході дослідження дисертантом з використанням розробленої анкети (додаток 3) було проведено соціологічний вимір ціннісної сфери молоді, результати якого викладено у п.2.2, 2.3 дисертації. Вважаємо, що отриманий зріз пріоритетних цінностей молоді та сформований ціннісний портрет української молоді були б більш обґрунтованими, якщо б анкетування було доповнено іншими методами вивчення цінностей (інтерв'ю, фокус-групи тощо).

3. При аналізі показників економічної активності молоді в Україні у п.2.1 роботи дисертант звертає увагу на те, що доволі суттєва частина молоді (від 20 до майже 30% залежно від вікових груп) є неформально зайнятими. Проте, у розділі 3 «Пріоритетні напрями регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій» ця особливість прояву економічної активності молоді залишається поза увагою автора.

4. Серед інструментів регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій (рис.3.1) автором визначено кадрову політику. Вважаємо, що у роботі доцільно було б більш детально окреслити її роль в регулюванні економічної активності молоді на корпоративному рівні.

5. Поділяємо думку автора з приводу того, що молодіжне підприємництво є однією з перспективних форм зайнятості молоді та чинником пожвавлення ринку праці. Вважаємо, що з метою поширення молодіжного підприємництва важливим є не тільки створення відповідних умов та підтримка вже існуючих молодіжних бізнес-проектів, а й мотивування молоді до такої діяльності. Робота виграла б, якщо у п.3.2

дисертації було окреслено відповідні заходи, зокрема щодо залучення молоді до соціального підприємництва, яке сьогодні активно розвивається.

Наведені зауваження, втім, жодним чином не знижують теоретичне та прикладне значення дисертаційної роботи, а слугують рекомендаціями для подальших досліджень автора.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Сомика Олександра Миколайовича на тему «Регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій» є самостійною завершеною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати вирішення важливого наукового завдання щодо поглиблення теоретичних засад та розроблення комплексу науково-практичних рекомендацій щодо регулювання економічної активності молоді на основі її ціннісних орієнтацій.

Опубліковані здобувачем наукові роботи та зміст анотації повною мірою відображають основні положення дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертацію виконано на належному науково-методичному рівні, робота відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Сомик Олександр Миколайович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

**доцент кафедри управління персоналом
та економіки праці Одеського
національного економічного університету,
кандидат економічних наук, доцент**

Т.П. Збрицька